

IX. Nyelvtudományi Szuperkurzus
Szintaxis (Témák a magyar mondatban köréből)
Surányi Balázs

Az előadássorozat a szintaxis két klasszikus problémakörébe nyújt bepillantást a magyar mondatban példán keresztül. Ezek: az információszerkezet szintaktikai jelölése és az állítmányi kifejezés belső szerkezete. A kiemelkedő empirikus általánosítások és azok nyelvelméleti jelentőségének bemutatása mellett a kurzus elsődleges célja az, hogy jelen tudásunk korlátainak azonosítása révén résztvevőit az ismertetett problémák önálló továbbgondolására sarkallja. A kurzus az általános nyelvészeti és szintaktikai alapismereteken túl előzetes ismereteket nem igényel.

1. Az információszerkezeti szerepek szintaktikai jelölése

A mondat információszerkezete számos nyelvben a szórend egyik meghatározó tényezője. A jelen előadássorozatban feltételezett megközelítés szerint az információszerkezet a tág értelemben vett mondatjelentésnek egy grammatikai eszközökkel is jelölt rétege, melyet a mondat használatának egyes diskurzus-feltételei és kommunikatív céljai alkotnak. Maga az információszerkezeti jelentés a szűken vett propozíciós jelentésen kívül esik, ennek ellenére igazságfeltételes következményekkel is bírhat. E jelentésréteg két kiemelt kategóriája, melyek grammatikájával előadássorozatunk foglalkozik, a topik és a fókusz szerep.

Fő témák: diskurzuskonfigurációsság a generatív nyelvelméletben, a topik mint logikai alany, a topik szintaktikai jelölése, a fókusz fogalmai, a fókusz szintaktikai jelölése, a fókusz-értelmezés és a szintaktikai fókusz-jelölés közötti eltérések.

2. Az állítmányi kifejezés szerkezete

A kurzus második fele az állítmányi kifejezés szerkezetével foglalkozik, melyen belül két témára koncentrálnak. Közülük az első az igekötők szintaxisa. A germán nyelvek elvált igekötőinek tanulmányozása nagyban hozzájárult az igei állítmányi szintagmák belső szerkezetének és szemantikai kompozíciójának jobb megértéséhez. Amellett érvelek, hogy a magyar igekötők és igemódosítók vizsgálata is fontos tanulsággal szolgálhat az állítmányi kifejezés szintaktikai felépítését illetően: bizonyítékot szolgáltat arra, hogy az állítmányi kifejezés belső szerkezeti hierarchiája kettős tagoltságú.

A második rész második témáját a magyar állítmányi kifejezés szerkezetének az ige utáni összetevők sorrendjében is megnyilvánuló látszólagos rugalmassága adja. E problémakör a szabad szórendiség tágabb kérdésének képezi részét, s mint ilyen, a kezdetektől máig fontos kihívást jelent a transzformációs generatív nyelvelmélet, és különösen – mint látni fogjuk -- a mai minimalista elméletváltozat számára.

Fő témák: az igekötők felszíni pozíciója, az igekötő és ige szomszédossága, az igekötők osztályán belüli szintaktikai aszimmetriák és az igekötők alapozíciója; a szórendi szabadság fogalma, az alany és tárgy közötti aszimmetriák lexikális és szerkezeti magyarázatai, az alany és tárgy közötti szimmetriák reprezentációs és derivációs magyarázatai.

<i>Az órák tematikája:</i>	1.	Topik és topikjelölés
	2.	Fókusz és fókuszjelölés
	3.	Igekötők és VP szerkezet
	4.	Szabad szórend és VP szerkezet

Ajánlott háttérodalom:

É. Kiss, Katalin. 1992. Az egyszerű mondat szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.) Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan. Budapest: Akadémiai Kiadó. 79-179.
<http://www.nytud.hu/publ/smny/mondattan.pdf>

É. Kiss, Katalin. 1994. Sentence structure and word order. In: É. Kiss, Katalin és Kiefer Ferenc (szerk.) Hungarian Syntax. New York: Academic Press. 1-90.

É. Kiss, Katalin. 2002. The Syntax of Hungarian. Cambridge: Cambridge University Press. 2., 3. és 4. fejezetek.